

TÓTH ATTILA

A közösségi gazdálkodás a Székelyföldön

A székelyföldi szövetkezeti mezőgazdaság 1989-es fordulat utáni helyzete

Az 1989-es romániai forradalom, ha egyáltalán forradalomnak lehet nevezni, az első olyan forradalom volt, amelyet a televízió egyenes adásban közvetített. Ez a forradalmi eufóriás hangulat, vagy tömeghisztéria, valamint a fordulat után gombamód szaporodó politikai pártok és pártocskák téeszellenes propagandahadjáratai meghatározó, mondhatnám úgy is, hogy fatális módon befolyásolták a székelyföldi szövetkezeti szellemet. Szinte párhuzamot lehet vonni a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején a Kommunisták Pártjához küldött aktivistái és az Erdélyi Kisgazdapártjához a forradalom után ténykedő aktivistái között. A különbség csak annyi, hogy amíg az előbbieknél az agitálásnak a célpontjai a kulákok voltak, addig az utóbbiak a téészek mindenkorai vezetőit próbálták lejáratni, a termelőszövetkezeteket pedig minden anyagi és szellemi rossz forrásának kikiáltani. Így volt lehetséges, hogy ebben a szinte teljesen törvénytelen periódusban az emberek nyaklók nélkül lopták, a téészek takarmányát, szénáját, silóját, építőanyagokat és mindent, ami megfogható és elmozdítható volt, s tették mindezt olyan személyek, akik a legkevésbé járultak hozzá a téeszvagyon létrehozásához. Az is előfordult, hogy a téesz megszáradt lucernaszénáját a mezőn meggyújtották.

Ennek a „forradalmi” tevékenységnek a zászlóvivői szinte kivétel nélkül mindenütt azok az újdonsült korengedményes nyugdíjasok voltak, akik a '60-as évek elején, a kollektivizálás befejezésekor elhagyták a falut, ipari munkások, éjjeliőrök, vállalati kapusok lettek. Ez a réteg, amely bevitt földjén, esetleg 1-2 igás állaton kívül semmivel sem járult hozzá a téeszvagyon létrehozásához, mégis, szinte kivétel nélkül mindenütt hangadó szerepet harcolt ki magának, és nagy vehemenciával, a téészek vezetőinek fenyegetésével, olykor fizikai bántalmazásával követelte valós vagy vélt sérelmeinek azonnali orvoslását. Nem volt ritka eset az egykori téeszszervezés olykor valóban kemény módszerekkel történt megvalósításának túldramatizálása, főleg olyanok részéről, akik nem hogy károsultjai, de haszonélvezői voltak a kollektivizálásnak.

Hiába akarta az otthon maradt, mindvégig a szövetkezetben dolgozó tagok nagy többsége a közös gazdálkodás egy újabb, demokratikus formáját megtartani, mégis majdnem mindenütt ez a réteg- lévén számbelileg és fizikai erőben kevesebben - alulmaradt a döntő határozatok meghozatalakor. Ennek első látványos eredménye a téészek felbomlása volt kisebb mini-szövetkezetekre, ami önmagában - ha az józan megfontoltsággal ment volna végbe - nem lett volna rossz, főleg a nagy, erőszakkal egyesített téészek esetében. Olyan kisebb szövetkezetek is szétváltak azonban, amelyek már évtizedek óta együtt dolgoztak többé-kevésbé jó eredménnyel. Így sok helyen olyan anakronisztikussá vált a vagyoneelosztás, hogy a rakodógép az egyik rész-termelőszövetkezetnek, a traktor a másiknak, az önbillenő utánfutó a harmadik birtokába jutott. Így aztán egyik sem tudta használni a neki juttatott gépet, de mindenki nagyon elégedett volt, mert a gépek anyagi értékét számítva igazságos vagyoneosztás történt. Hiábavaló volt a szakemberek józan érvelése, azoknak nem tudtak érvényt szerezni, mert a „forradalmi hangulatban” a téesz vezetői képviselték az ellenségképet, a szocializmus szakszavait használva az osztályellenséget.

Ebben a hangulatban jelent meg 1991 februárjában az a sokat vitatott földtörvény, amelynek gyakorlatban való alkalmazása akkor még előre nem látott, hatalmas anyagi és szellemi veszteséggel járt.

Ez, a 18-as számot viselő földtörvény kötelező módon írja elő a volt termelőségvetkezetek felszámolását, a vagyonállomány likvidálását, a téeszbe vitt földterület családonként 10 hektárig való visszaadását. A törvény értelmében megalakulnak az úgynevezett likvidáló bizottságok, amelyek aztán az ezt követő hónapokban elkötyavetyélték a téeszek 30 év alatt létrehozott vagyonát. Ezekben a komissziókban, akárcsak a földmérő bizottságokba a már említett úgynevezett „kollektiszökevények” kerültek többségbe, hiszen a gyűlésben is ők voltak többen, és egymást javasolták.

Ezeknek a szó szoros értelmében vett likvidáló bizottságoknak az első ténykedése az állatállomány szétoztása volt, a bevitt állatállomány arányában. Ahol már nem éltek a belépő tagok, ott az örökösök kapták a jószágot, de a szétoztásnak 1-2 nap alatt, ha török, ha szakad meg kellett történnie. Így lett akarata ellenére egyik napról a másikra 2-3 tehén és 10 juh „boldog” tulajdonosa az az özvegy városi tanárnő, aki tömbházban lakott és legfeljebb egy macska gondozásához volt meg a szükséges szakismerete. Aztán ezek az újdonsült állattulajdonosok telefonon keresztül adták el bagóért az állataikat. Egy ilyen vásár körülbelül a következőképpen zajlott le; a likvidáló bizottság képviselője a telefonba: „Halló, Ilona, te vagy? Ma kihúztuk a kalapból neked a 189-es tehenet, s ma délután 5 óráig el kell vinni. mert este, a gondozók már nem jönnek be.” Ilona: „Jaj te Gyuri, hát én mit tudjak kezdeni vele itt a blokkban, nem lehetne azt ott most rögtön eladni, és milyen az a tehén?” Gyuri: „Hát az bizony bajos lesz, mert ez a tehén öreg is, vak is, sánta is, süket is, de hát valamit csi nálunk vele, ha felhatalmazol, de legfeljebb 3 ezer lejt kaphatsz érte.” Ilona: „Jaj j Gyuri, az Isten áldjon meg a segítő szándékodért”, A valóságban azonban éppen ez a tehén volt egyike a legszebb, legjobban tejlő teheneknek, s amelynek a piaci értéke legalább a háromszorosa volt a felkínált összegnek. Így került sokszor az állatállomány legértékesebb része pár nap vagy hét leforgása alatt a vágóhídra. Az ezt követő időszakban lódult neki az infláció is, ami oda vezetett, hogy egy, a fentihez hasonló módon eladott tehén árából az eladó egy év múlva legfeljebb egy jobbfejta karton cigarettát vehetett. Ismét hiábavaló volt a józan érvelés, hogy legalább a raktárt, a gépeket hagyják meg a falu közös tulajdonában, ezt csak igen kevés helyen sikerült elérni.

Azért tartottam szükségesnek a téeszek felszámolásának rövid bemutatását, hogy érzékeltessem ilyen körülmények között a Székelyföld gazdatársadalma nem szabadon, a pro és kontra érvek józan mérlegelése alapján döntött az egyéni vagy közösségi gazdálkodás módjáról, hanem egy gazdasági és politikai káosz kényszere közepette választotta azt, ami éppen elérhető és megvalósítható volt számára. Mint ahogy azt egy csíkszeredai fiatal vállalkozó mondta egy tévériportban: „Romániában minden fordítva megy végbe mint máshol, itt a farok csóválja a kutyt”. Az, hogy milyen típusú társulás alakult, vagy nem alakult egy adott helyen, azt az éppen érvényben levő törvény, vagy kormányrendelet határozta meg.

A Székelyföldön fellelhető közösségi gazdálkodási formák a következők:

A 36-os törvény alapján alakult jogi személyiségű társulások

Hargita megyében szám szerint 67 ilyen társulás van, összesen 11 000 ha szántóterülettel, ami a megye össz szántóterületének 12 százalékát teszi ki. A többi székelyföldi megyében is 10-15 százalék között van ez az arány. Ezeknek a társulásoknak nagy része a volt termelőségvetkezetekből, vagy azok farmjain jöttek létre. Létüket és működésüket törvény szabályozza, konkrétan meghatározott alapszabályzatuk van. Kereskedelmi tevékenységet nem folytathatnak. Bár

résarányuk nem nagy a magánszektor egészéhez viszonyítva, mégis jelentősek, mert ők képviselik a mai mezőgazdaság csúcstechnológiáját, és elég jó gazdasági hatékonysággal dolgoznak. Ezeket a társulásokot egy vagy több jól képzett szakember vezeti, akiknek ahhoz, hogy helyt tudjanak állni a mai viszonyok között, nem csak technikai, hanem gazdasági rátermettségüknek is kell lenniük.

Ezek a társulások akkor alakultak, amikor a felszámoló bizottságok megkezdtek munkájukat. A téesz felszámolása azzal kezdődött, hogy az aktívából kivonták a passzívát. Ha ez a szám pozitív volt, ennek 60 százalékát a szövetkezet fennállásának egész időtartama alatti munkanapokkal osztották el, megkapva így az 1 munkanapra járó vagyონrészesedést, 40 százalékát pedig a bevitt föld arányában osztották szét. Ha nem alakult társulás a felszámolt téesz jogutódjaként, akkor minden volt tag megkapta a vagyónrészt, amelyből természetesen levonták a kapott állatok értékét.

Ha a felszámolt szövetkezet utódjaként csak egy társulás jött létre, akkor az átvehette nyilvántartási értékben az egész vagyont, természetesen az aktívával és a passzívával együtt. Ha nem vállalta a passzíva átvételét, akkor a társult tagok össz járandóságának felső határáig vehetett át épületeket, gépeket és más anyagi javakat, szintén nyilvántartási áron, anélkül, hogy licitálnia kellett volna érte. Ez egy szenzációs dolog volt, mert ezzel meg lehetett volna menteni a közösség számára az egész téeszvagyont. Ha több társulás alakult egy téesz jogutódjaként - mint ahogy történt a legtöbb gyergyói faluban, vagy például Tusnádon -, akkor ezeknek már licitálni kellett a kulcsfontosságú termelőeszközök megszerzése érdekében.

Hogy ezt a törvény adta lehetőséget hányan használták ki saját hasznukra, fiktív társulásokot hozva létre, azért, hogy megkaparintsák a kulcsfontosságú termelőeszközöket, arról nem készült statisztika. Tény, hogy csak Hargita megyében 24 olyan társulás alakult a téeszek felbomlása idején, amely soha nem működött, csak papíron. Mi azonban maradjunk azoknál a társulásoknál, amelyek valóban termelési céllal jöttek létre, és azóta is többé-kevésbé eredményesen dolgoznak! Álljon itt az ülkei társulás létrejöttének és működésének példája! Az ülkei társulás nem is a legjobb, nem is a leggyengébb, de mindenképpen példaértékű a Székelyföldön, és körülbelül az átlagot képviseli.

Az adatokat Bot Remus agrármérnök és Józsa Lajos főkönyvelő szolgáltatta, illetve mondta el a társulás megalakulásának történetét.

Először létrejött egy kezdeményező bizottság, amely házról házra járva beszélgetett minden családdal, hogy ki akar az alakuló társulásnak tagja lenni, és mennyi földet szándékszik bevinni. Így társult 140 család összesen 265 ha szántófölddel. Mivel a társulásnak állatállománya nem volt (itt is előre szétosztották a teheneket), a kaszálókat mindenki egyéni művelésben hagyta. Ezután következett a termőterület minőségi leltára és felértékelése.

Miután a szántóföld értékéhez hozzáadták a felszámolt téesz után járó, de a társulás javára bent hagyott vagyónrészt, minden alapító tagnak megállapították a társasban lévő vagyónrészt.

Ezeket a vagyónrészeket 10 000 lej névértékű egységekre osztották fel, pontosan meghatározva ezzel azt, hogy kinek hány vagyónrésze van. A továbbiakban ezen vagyónrészek száma nem változik, értékük azonban nőhet vagy csökkenhet, aszerint, hogyan gazdálkodik a társulás. Jelenleg Ülkeben egy vagyonegység értéke 56 000 lej, nemcsak az infláció miatt, hanem a társulás aktívájának növekedése következtében is.

Az alapszabály értelmében minden év végén a profit 57 százalékát kiosztják nyereségrészesedésként a tagoknak, 43 százalékát pedig fejlesztésre fordítják. 1994-ben egy vagyonegységre 11000 lej értékű terményt és pénzt osztottak. Így egy család

átlag 434 000 lej értékű osztalékot kapott. A fejlesztési alapból egy új „Claas dominator” kombájnt vásárolnak.

Az ilyen társulások, melyek a 36-os törvény alapján jöttek létre, az első öt évben nem fizetnek profitadót. Ennek a feltétele az, hogy legalább 10 évig item szabad felbomlaniuk. Tehát egy ilyen társulás idő előtti felbomlása valóságos katasztrófát jelentene a társult tagok számára, hiszen visszamenőleg ki kellene fizetniük a 45 százalékos profitadót a mai árfolyamra felértékelve; ez pedig elvinné a társulás aktívájának nagy részét.

De mégsem ez az, ami a társulást egyben tartja, hanem a szomszéd faluk negatív példája, ahol nem alakult társulás, és a szükséges termelőeszközök, valamint a szaktudás hiányában a gazdák a saját földjeik rabjaivá váltak.

A növénystruktúra és a vetésforgó kialakításában a döntő szerepet nem a technológiai, hanem a gazdasági szempontok játsszák. Ennek köszönhetően a társulásnak nincs eladhatatlan készlete.

A 265 ha szántót 1994-ben a következő kultúrák foglalták el:

Őszi búza	115 ha
Tavaszi búza	18 ha
Zab	50 ha
Magnak termesztett here	50 ha
Magnak termesztett lucerna	20 ha
Seprűcirok	4 ha
Cukorborsó	4 ha
Egyéb	4 ha

A gazdaságossági ráta 149 százalék volt, azaz minden befektetett lejből 1,49 lej termett. A siker kulcsa az, hogy nagyrészt saját gépeikkel dolgoznak. Jelenleg 4 darab 65 lóerős traktoruk van a hozzátartozó teljes gépsorral. Ha megvalósulhat nagy álmuk, az új Claas kombájnnal, jövőre teljesen nélkülözhetik a bérelt gépeket. Márpedig ha egy termelő ma saját géppel dolgozik, 35 százalékot spórolhat a termelési kiadásokon. Ez pedig döntő módon befolyásolja a termelés hatékonyságát.

Irreális lenne azonban az ilyen típusú társulásokról alkotott kép, ha azt hinnénk, hogy ezeknek csak előnyeik vannak. A kívülálló azt gondolná, hogy ez maga a Kánaán, holott sok nehézség és visszasság is akad, mint bármely más vállalkozásánál.

Az egyik legnagyobb gond a termények értékesítése, ugyanis a Székelyföldön, de egész Romániában sincs kialakulva az árubörze. Talán Aradon lehet valami félénk próbálkozásról beszélni. Elevenbe hasító veszteségeket okozott tavaly a csíki és gyergyói társulásoknak a sok eladhatatlan burgonya, amelynek termelési költségeit szinte teljes egészében 76 százalékos kamatozású hitelből fedezték. A kilónként 120 lejes önköltségi árral megtermelt elit kategóriájú vetőmagburgonyát a tél végén és tavasszal 35 lejes áron adták át a szentsimoni szeszgyárnak.

Ezeknek a társulásoknak nincsen állattenyésztési ágazatuk (az ülkeinek sem), így a melléktermékek (szalma, kóró, répalevél, rostaalj stb.) nincsenek kellő hatékonysággal értékesítve. Nincs istállótrágya, a tápanyag-utánpótlást kizárólag méregdrága műtrágyával kell végezni, nem beszélve arról, hogy a Hargita lábánál csak az állattenyésztés és a növénytermesztés „dualizmusa” tud igazán jó gazdasági eredményekhez vezetni. Miért nincs állattenyésztés? Mert ez az ágazat sok gonddal, nagy munkaerő-szükséglettel és még nagyobb úgyszeretettel jár. Márpedig ezekben a társulásokban még nem alakult ki olyan közösségi szellem, amely ezeket

kielégíthetné. Az ülkei társaságnak szándékában áll ettől az ősztől egy kisebb sertésenyésztés beindítása.

A 36-os törvény másik visszássága, hogy ha egy gazda a saját földjén egyénileg dolgozik, nem fizet jövedelmi adót a munkabére után, ha társulásban dolgozik, ugyancsak a saját földjén, akkor már kb. 25 százalékos jövedelmi adót fizet.

További nagy hátrány a társulások számára, hogy mindent őriztetni kell, mert tudjuk mindannyian, hogy a téeszkek idején mennyire elterjedt a lopás. Sajnos, még most sem változott meg teljesen ez a mentalitás, pedig, ha most valamit jogtalanul eltulajdonítanak, az már a közvetlen környezet a megrövidítése.

Agrárágazattal is rendelkező kft-k

Ezek is jogi személyiségű egységek. A 31-es törvény szerint alakultak, a legtöbbször olyan megfontolásból, hogy ezek már kereskedelmi tevékenységet is folytathatnak, amennyiben az az alapítási aktában szerepel. Szerepük nem jelentős, mert egyre inkább lecsökken a mezőgazdasági tevékenységük, és egyre inkább előtérbe kerül a kereskedelem, mert az ott befektetett pénz többszörösét hozza: sokkal nagyobb a pénz forgási és térülési sebessége, kisebb a kockázat stb. Talán, ha 1 százalékát teszi ki a privát típusú mezőgazdaságnak.

Faluközösségi társulások

Nem bejegyzett társulások, nincs írott alapszabályuk, legtöbbször csak meghatározott ideig működnek. Lényegük abban áll, hogy közös, nagyobb parcellákba vetik az egyes növénykultúrákat, a termelési költségekre alkalmanként gyűjtik össze a pénzt. Nincs könyvelési nyilvántartásuk, így gazdasági hatékonyságuk nehezen követhető. A téeszkek felbomlása után hosszabb-rövidebb ideig szinte minden faluban jelen voltak. Ma már igen kicsi a jelentőségük. Mivel a benne részt vevő tagoknak igen különböző az anyagi lehetőségük, sokuk felbomlott, vagy kisebb részekre szakadt. Igen változatos formáik ismertek. Vannak olyanok, amelyek csak egyféle növénykultúra (például búza) közös termesztésére alakulnak, mások csak egy nagyobb dűlő művelésére. Ez rendszerint akkor történik, ha a dűlő keretében sok apró parcella van, amelyeket külön-külön géppel szinte lehetetlen megművelni. Az adminisztrációs munkát az úgynevezett parcellafelelősök végzik: beszedik a társult tagoktól a szükséges pénzt, megveszik az anyagokat, gépeket bérelnek, elszámolják azok munkáját, majd a termelési ciklus végén szétosztják a terményt.

Előnyük, hogy mivel nincs semmiféle közös vagyon, könnyen felbonthatók, és szükség szerint újra alakíthatók egy újabb célnak megfelelően, vagy újabb formában.

Családi társulások

Szintén jogi személyiség nélküli közösségi formák. Nagyon sokfélék és változatosak, hiszen „ahány ház, annyi szokás” alapon szerveződnek. Főleg ott léteznek és működnek, ahol a volt téeszbeli szülők elhunytak, a családi birtokot az örökösök együtt kapták vissza, együtt, úgynevezett összepótolási alapon művelik.

Legideálisabb eset, ha egy örökös legalább a faluban lakik, mert akkor ő végezteti a gépi munkákat, állatot tart, s ilyen módon trágyához jutnak (s ez nem elhanyagolható szempont). A városon lakó testvérek beszerzik a vegyszereket, műtrágyákat, azokat hazaszállítják, és hét végeken, délutánonként vagy a szabadság alatt besegítenek a munkákba. Az ilyen típusú társulásoknak ugyan nagy jövőjük nincs, de a jelenkori

feltételek közepette igen jól működnek, vagy legalább azt megvalósítják, hogy a családi birtok nem marad ebek harmincadjára műveletlenül, és nem jut az úgynevezett „Falufejlesztési Nemzeti Ügynökség” kezére.

Egy másik válfaja a családi társulásnak, amikor az egyik, a szülőfaluban lakó családtag, a sajátja mellé még bérbébe veszi a többi, nem otthon élő családtag, esetleg idősebb, már munkaképtelen rokon, vagy nem rokon földjét, és családi típusú vállalkozó jellegű úgynevezett családi farmot hoz létre. Ez már egy kicsit átcsap a bérlői gazdálkodásba. Mivel az ilyen családi farmoknak már igen jelentős a gépi dotálásuk, igen jó gazdasági hatékonysággal működnek. Ilyen, a jövő számára példa értékű családi farmok főleg Felsőháromszéken jöttek létre. Azon a vidéken meghatározó szerepük van, hiszen a szántóterületnek mintegy az 50-60 százalékát foglalják magukba.

Néhány szót a jövőről

A székelyföldi mezőgazdaság jövőbeli közösségi formáit latolgatva abból a realitásból kell kiindulnunk, hogy Románia hatalmas mezőgazdasági potenciállal rendelkező ország. Az országban 10 millió ha szántóföld és 5 millió ha természetes gyepterület van. Ha ezen a mezőgazdasági területen normális, a mai kornak megfelelő termelési technológiával folya a termelés, a belső piac felvevőképességének többszöröse termelődne, s az utóbbi évek exportlehetőségeinek beszűkülése folytán ez a tény a mezőgazdasági termelés teljes csődjéhez vezetne. Ez a folyamat lassan bár, de az 1993-as évben elindult, amikor a burgonyából az országos étkezési burgonya szükséglet kétszeresét termeltük, s mivel az ipari feldolgozás szinte teljesen leállt, hatalmas mennyiség rothadt el a tárolókban ebből az alapélelmiszerből, amelyre valamikor oly büszkék voltunk - és joggal - mi székelyek. Talán ez az egyetlen növénykultúra, amelynek termelését világszínvonalon üztük még a téeszek idején is. Mivel a burgonya termőterületének mintegy 60 százalékát Hargita, Kovászna és Brassó megye adja, a burgonyadömping a legérzékenyebben éppen a Székelyföldet érintette.

Utána, 1994-ben következett a takarmánygabona dömping, és valószínű, hogy a jövőben a kenyérgabona fog hasonló sorsra jutni. Tehát mindenképpen szemlélet- és szerkezetváltásra van szükség. A Székelyföldnek mezőgazdasági szempontból sok hátránya mellett két előnye van, ami bizonyos ágazatok fejlesztését teszi lehetővé jogosítja, s ez az állattenyésztés és a gyümölcstermesztés. Ez utóbbi keretében elsősorban a csonthéjasokra (meggy, cseresznye, szilva) és a gyümölcscserjékre (málna, szeder, ribizli) gondolok. Természetesen, ezek gazdasági versenyképességéhez jó minőségre és helyi feldolgozó iparra lesz szükség. Ezeknek az ágazatoknak a fejlesztése és előtérbe helyezése nem zárja ki a többi ágazat fennmaradását, de csak a helyi szükséglet felső határáig. Ez alól kivételt csak a burgonya képez, amely termesztésében országos viszonylatban az éghajlatnak és a hosszú évek során felhalmozódott termelési tapasztalatnak köszönhetően továbbra is meghatározó szerepet fogunk játszani.

Ezekből a nem éppen rózsás perspektívákból kiindulva könnyen beláthatjuk a szemléletváltás szükségességét, a betokosodott mezőgazdasági hagyományok feladásának elkerülhetetlenségét. A fordulat utáni nagy lelkesedés alábbhagyott, és az emberek egyre inkább rájönnek arra, hogy ma már nem lehet néhány hektár műveléséből és egy-két tehénből megélni, főképpen akkor, ha még a szükséges szaktudás is hiányzik, ami - sajnos - jellemző a mai székelyföldi mezőgazdaságra.

Ami a közösségi gazdálkodási formákat illeti - a piacgazdaság olykor kegyetlen, de megváltoztathatatlan törvényei közepette -, perspektívája csak a már létező és megerősödött, a 36-os törvény alapján szervezett társulásoknak, és a farmtípusú családi vállalkozásoknak van. Az idősebb generáció kihalásával mindkét esetben egyre szűkebb közösség kezébe kerül a föld és a társulás vagyona. Miután az Ülkében élő öreg szülők kihálnak, a Temesváron élő és dolgozó utód már nem megy haza, hogy a társasból kivegye évi búza-, zab- és pénzjárandóságát, inkább eladja a földet is, a részvényeit is olyanak, aki a társulásban dolgozik és az a fő megélhetési forrása. Ez természetes folyamat. Az itt élő mai földtulajdonosok többsége már belátta, hogy a Székelyföldön, akárcsak az ország többi részén, a föld az aktív lakosságnak legfeljebb a tizedét tudja eltartani. Csak még azt nem tudjuk, hogy mit fogunk csinálni a többi 90 százalékkal, mert egyelőre az ipari, kereskedelmi és szolgáltatási munkalehetőségek is nagyon beszűkültek.

Végző összegzésként egy olyan közösségi formáról teszek említést, amely még nem létezik, de életre hívása történelmi követelmény; ez a termeltető és értékesítő szövetkezeti hálózat.

Az ilyen szövetkezeteknek lenne a feladatuk állandó termelési és értékesítési információval ellátni a taggazdaságokat. Felkutatni a felvevőpiacokat, létrehozni egy minőségi standardot, a termelést a piac igényeihez és nagyságához igazítani. Ugyanakkor nagyon lényeges lenne a termelők szakismeretének a bővítése, a modern gazdatudomány ügynevezett házhoz szállítása.

Egy másik igen lényeges feladata lehetne a biztosítás megszervezése. Létezik ugyan Romániában egy magán biztosító, az AGRAS, de ez nem tudta még megszerezni, megnyerni a gazdák bizalmát, már pedig a mezőgazdaságban biztosítás nélkül a gazda ki van téve annak, hogy egyik évről a másikra földönfutóvá válik.

Nagy hiányt pótolna egy olyan szaküzlet-hálózat, amely vállalná a termelők mindennemű gép- és anyagszükségletének kielégítését. Segítene a traktorok, mezőgazdasági gépek és berendezések beszerzésében, s azok karbantartására szervíz-hálózatot hoznának létre. Egyszóval sok magasztos feladat megoldása vár ezekre a még nem létező szövetkezetekre.

Szükségességében majdnem mindenki egyetért. Megszervezésében már megoszlanak a vélemények. Egyesek a szövetkezeti formára esküsznek, mások a kft. típusú vállalkozást tartják képesnek e probléma megoldására. Magam is az utóbbinak adok nagyobb esélyt, egyelőre azonban hiányzik mindkettő számára az anyagi motiváció. Romániában a mezőgazdaság a legkevésbé keresett vállalkozási terület.

ATTILA TÓTH

FARMING COOPERATIONS IN SOUTH-EAST TRANSYLVANIA

From the start of the present big transitionperiod in rural Romania a strong agitation went around against the collective farms, ending in reprivatisation of the collectives. Their wealth was devided among the former owners. They won back their estates and a proportional part of the other instruments - those also who live in the cities and never worked in the collectives. Instead of the former collectives some new kinds of association arose:

- Two similar kind of them have their legal base and these could take over the place - and mostly the possession and the experts too- of the former collectives. Now these have 10-15% of all the tillage area in the Szekelyland and generally they prosper on it.

Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1995. 6. évf. 1-2.sz.

- By the start were many of informal village-communities and some of them exists just now also. They organise a few or several common action and mainly don't last long, but occasionally liven up again.

-Family-associations are many and of many kind, usually the rural and the urban members of the family join their forces and lands in them. Presently these bear an important role in the tilling of the lands.

-The last form does not exist yet, but would be utmost necessary: a network of production and realisation, likewise gathering informations etc. - anyhow making farming businesslike.